

Oklep svobode

PARK OF
MILITARY
HISTORY

PARK
VOJAŠKE
ZGODOVINE
PIVKA

Avtorja
Boštjan Kurent
mag. Janko Boštjančič

Strokovna podpora
Vojaški muzej Slovenske vojske

Lektura
Nejka Ričonja

Oblikovanje
Pisarna
Sonja Dolenc, Andrej Rijavec, Boštjan Martinjak

Gradivo
dr. Bojan Dimitrijević
(letalstvo)

Foto centar Odbrana
izbral dr. Bojan Dimitrijević (oklepna vozila)

Vojaški muzej Slovenske vojske

Defensor d.o.o.
izbral Boris Knific

Muzej novejše zgodovine Slovenije
Renato Trampuž
(osebni arhiv)

Katalog razstave je nastal ob podpori
Veleposlaništva ZDA v Sloveniji v okviru
programa za pomoč nevladnim organizacijam
(NGO Small Grants Program). © PVZ, 2013

Oklep svobode

Ameriška
vojaška pomoč
Jugoslaviji
v 50. letih
20. stoletja

Katalog razstave v Parku vojaške zgodovine Pivka

Ameriško-slovenski odnosi

Zgodovinska povezanost slovenskega prostora z Združenimi državami Amerike je kljub veliki prostorski oddaljenosti izjemna. Povezave so raznovrstne, od običajnega izseljevanja do gospodarskega in vojaškega sodelovanja med državama.

Ena najmočnejših vezi z ZDA je vsekakor slovensko izseljevanje v to čezoceansko državo. Slovenci so se množično naseljevali v ZDA že v 19. stoletju in v prvih desetletjih 20. stoletja, nov val priseljencev iz Slovenije pa je sledil po letu 1945. Leta 2000 je svoje slovensko poreklo navedlo kar 175.099 prebivalcev ZDA. Neuradne ocene o številu Slovencev in njihovih potomcev v ZDA pa se gibljejo še precej višje, od 300.000 pa vse do 600.000. Če so se Slovenci kot priseljenci v ZDA srečevali s številnimi težavami pri vključevanju v ameriško družbo zaradi neznanja jezika, novega kulturnega in socialnega prostora itd., so njihovi otroci in vnuki brez večjih težav sprejemali ameriški način življenja. Vedno več jih je študiralo in mnogi so postali pomembni in uspešni gospodarstveniki, znanstveniki, kulturniki, umetniki, vojaki, politiki itd.

Močne povezave vežejo Slovence in Američane tudi v vojaškem pogledu. Že v osvobodilni armadi Georgea Washingtona zasledimo vojake s slovenskimi priimki, kot so Gorshe, Vavtar, Vertnar, Cherne in Vidmar. Slovenski priseljenci in njihovi potomci so se kot ameriški vojaki bojevali tako v ameriški državljanski vojni kot v prvi in drugi svetovni vojni.

Med vojaškimi povezavami velja izpostaviti zavezniško pomoč partizanom med drugo svetovno vojno – oskrbovanje partizanov z opremo in orožjem ter zdravljenje ranjenih partizanov v osvobojenih delih Italije. Z namenom koordinacije pomoči in zaradi izvajanja obveščevalnih nalog so od poletja 1943 pri partizanih delovale tudi zavezniške misije, najprej britanska, nato skupna anglo-ameriška

in nazadnje še ločeni britanska in ameriška. Pomembna povezanost med zahodnimi zavezniki in slovenskimi partizani se je razvila tudi ob reševanju letalcev zavezniških letal, ki so strmoglavila na slovensko ozemlje. Večje število letalcev, ki so preživeli padec letala, je bilo s pomočjo partizanov rešenih in prepeljanih v zavezniške baze v Italiji. Posredno lahko štejemo med vojaško pomoč ZDA tudi formiranje I. tankovske brigade, saj so jo oborožili in izurili Britanci z ameriškimi tanki Stuart.

Po drugi svetovni vojni se je v ZDA spet zgrnila množica beguncev, ki se je umaknila iz Slovenije po zmagi komunistične strani. Odnosi med Jugoslavijo in ZDA, ki so se v drugi svetovni vojni dokončno preoblikovale v svetovno velesilo, pa so se vztrajno slabšali. Najnižjo točko so najverjetneje dosegli, ko je jugoslovansko vojaško letalo pri Koprivniku na Gorenjskem sestrelilo ameriško vojaško letalo C47. Po letu 1948, ko se je Jugoslavija po resoluciji Informbiroja razšla s Sovjetsko zvezo, so se stvari obrnile in Jugoslavija je celo kazala namero, da pristopi k zvezi Nato. Po Stalinovi smrti se je Jugoslavija spet zbližala s Sovjetsko zvezo, vendar je tudi z ZDA ohranila relativno dobre odnose.

Samostojno Republiko Slovenijo so ZDA priznale 7. aprila 1992. Članica zveze Nato je Slovenija postala leta 2004.

Ameriška vojaška pomoč Jugoslaviji v 50. letih

Jugoslavija se je po drugi svetovni vojni kot komunistična država gospodarsko in politično popolnoma naslonila na Sovjetsko zvezo. Od Sovjetske zveze je bila popolnoma odvisna tudi v vojaškem smislu – v Sovjetski zvezi je nabavljala orožje, tam so se izobraževali častniki, jugoslovanske vojake je poučevalo večje število inštruktorjev Rdeče armade. To prvo povojno obdobje je bilo prekinjeno leta 1948 z resolucijo Informbiroja, s katero je bila Jugoslavija izločena iz kroga na Sovjetsko zvezo vezanih komunističnih držav. V veliki zagati je bila Jugoslavija prisiljena navezati stike z zahodnimi državami, saj se je njena slabo oborožena in opremljena armada znašla pred resno nevarnostjo intervencije Rdeče armade in vojska satelitskih držav. Jugoslovansko vodstvo je v pogajanja z Zahodom poleg velike vojaške nevarnosti prisilila tudi ekonomska kriza, v kateri se je znašla, ter nekaj zaporednih sušnih let, ki so prizadela takrat še pretežno agrarno državo. Prišlo je do več srečanj visokih vojaških in političnih delegacij, 14. novembra 1951 pa je bil v Beogradu podpisan sporazum med ZDA in Jugoslavijo o posredovanju vojaške pomoči. Američane so zlasti zanimali obrambni načrti na t.i. »ljubljski smeri«. Učinkovit prodor sovjetskih in satelitskih sil iz zahodne Madžarske po dolini reke Drave proti Ljubljanskim (Postojnskim) vratom in naprej proti Trstu bi jim zagotovil izhod na Jadransko morje, neposredno bi ogrozil Italijo, zavezniške zračne ter pomorske povezave v tem delu Sredozemlja in postavil velik del Zahodne Evrope v doseg sovjetskih vojaških sil.

Jugoslovansko vodstvo je takrat z raznimi diplomatskimi manevri navzven kazalo namero, da se namerava tesno povezati z zahodnimi demokracijami in celo priključiti zvezi NATO. Z vojaško pomočjo so ZDA želele zavarovati Jugoslavijo pred vojaškim posegom z vzhoda ter posredno zavarovati Italijo in sredozemski prostor. Z manjšimi količinami orožja in opreme sta se v vojaško pomoč

vključili tudi Velika Britanija in Francija. Vojaška pomoč je bila nepredstavljivo velika; med vsem drugim orožjem velja izpostaviti 599 tankov M4A3 Sherman, 319 takrat najsodobnejših tankov M47 Patton, 399 lovcev na tanke M36 Jackson, 10.000 tovornjakov in več kot 400 letal. Velika donacija je omogočila preoborožitev Jugoslovanske armade; zlasti sodobna, reaktivna letalska flota pa naj bi odvrnila Stalina od vojaške intervencije v Jugoslaviji. Po ponovnem zbližanju in ureditvi odnosov s Sovjetsko zvezo se je jugoslovansko vodstvo odločilo, da se odpove ameriški vojaški pomoči. Prekinitev je Jugoslavija uradno sporočila julija 1957.

Oklepna vozila iz ameriške vojaške pomoči sodijo med najdragocenejše eksponate Parka vojaške zgodovine. V Parku smo se zato odločili pripraviti razstavo o tej nepoznani in desetletja zamolčani temi. Donacija orožja, prejeta od kapitalistične velesile, je pri jugoslovanskem političnem vodstvu zbužala nekakšno nelagodje in nikoli ni bila obešana na veliki zvon, s ponovno naslonitvijo na Sovjetsko zvezo pa se je vedenje o vojaški pomoči ZDA sploh zelo hitro izgubilo.

Ideja za postavitev razstave se je rodila zaradi čudenja mnogih obiskovalcev Parka vojaške zgodovine ob dejstvu, da so v zbirki Jugoslovanske ljudske armade tolikšno število ameriških vozil in tolikšne količine ameriške vojaške opreme. Za razstavo smo uspeli navdušiti tudi Veleposlaništvo ZDA v Sloveniji, ki je postavitev razstave tudi podprlo v okviru programa za pomoč nevladnim organizacijam. Ime razstave »Oklep svobode« izhaja iz dejstva, da so na razstavi posebej predstavljena oklepna vozila iz zbirke Parka vojaške zgodovine, ki so bila del ameriške vojaške pomoči, ter da je ta pomoč najverjetneje preprečila vdor sovjetskih sil v Jugoslavijo in jo obvarovala kot suvereno državo.

M3A3 Stuart

Prihod I. tankovske brigade v Bovec, 1945.

Tank M3A3 spada v serijo tankov M3-M5, ki nosijo ime po znanem ameriškem konfederacijskem generalu, Jamesu Ewellu Brownu »Jebu« Stuartu iz ameriške državljanske vojne. V začetku 2. svetovne vojne je ameriška vojska bistveno zaostajala tako v razvoju kot v doktrini uporabe oklepno mehanizirane tehnike. Po nemškem napadu na Francijo sta vendarle tudi največjim nasprotnikom tankov postala jasna vloga in pomen tankovskih sil. Temu je sledil hiter razvoj praktično vseh vrst oklepnih vozil, med katerimi so bili tudi lahki tanki M3. Model M3A3 Stuart je bil izboljšana verzija predhodnika M3A1; imel je že varjen oklep, predvsem pa se je povečala stopnja zaščite. Izboljšali so se

tudi delovni pogoji posadke in bojni radij. Kljub vsemu pa Stuart ni bil dorasel nemškemu tanku, predvsem zaradi konceptualne zastarelosti in vse hitrejšega razvoja srednjih bojnih tankov, ki so postopoma prevzeli težišče spopadov. Stuartom so bile tako namenjene le še izvidniške naloge, pa tudi šolanje posadk in pomoč zaveznikom, med drugim tudi partizanskim silam v Jugoslaviji. Kljub dokaj slabim dosežkom Stuartov na evropskem bojišču so jih v bistveno lepšem spominu ohranili ameriški marinci na pacifiškem bojišču, kjer sta Stuartovi nizka silhueta in majhna masa predstavljali prednost pri prebijanju po brezpotjih tihooceanskih otokov.

LAHKI TANK M3A3 STUART	
Oborožitev	top 37 mm M6 3 x mitraljez 7,62 mm 30-06 browning M1919A4
Debelina oklepa	13-51 mm
Posadka	4
Dimenzije	d 4,52 m š 2,51 m v 2,3 m
Masa	14,5 t
Motor	7-valjni, bencinski, 186 kW, Continental-Wright
Največja hitrost	58 km/h
Doseg	120 km

V ZBIRKI PVZ

I. tankovska brigada na poti iz Splita v Šibenik 2. marca 1945.

16. julija 1944 je bila v Gravini, Italija, ustanovljena I. tankovska brigada narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije (NOVJ). Brigada je imela v sestavi 56 Stuartov, ki so se na jugoslovanskem bojišču kljub številnim pomanjkljivostim dobro izkazali. Podobno kot na Pacifiku sta majhni razsežnost in masa Stuarta pripomogli k njegovi gibljivosti na težkem terenu; večji tankisti pa so več kot zadovoljivo nadomeščali tanek oklep in šibak top (37 mm). Pomemben dejavnik pri uspehih I. tankovske brigade

je bilo nedvomno tudi dejstvo, da Nemci na tem območju niso pričakovali partizanskih tankov in zato tudi niso bili posebno dobro opremljeni ne z oklepno ne s protiolepno oborožitvijo. I. tankovska brigada je bila najprej prepeljana na otok Vis, od tam pa na kopno, v bližino Splita. S Stuarti je enota tako prešla obsežno in krvavo bojno pot od Hercegovine, Dalmacije, severnega Jadrana in slovenske Primorske do Trsta in Koroške. Zanesljivo podvozje je služilo tudi za edinstvene partizanske rešitve, kot je bil samovozni top Stuart/pak, ki je imel 75-mm protitankovski top, ali Stuart/flak s štiricevnim 20-mm protiletalskim topom. Po vojni so v Jugoslovanski armadi Stuarate umaknili iz udarnih bojnih in jih premestili v bojne enote tipa »B«, kjer so jih uporabljali predvsem za šolanje tankovskih kadrov. Postopno pomanjkanje rezervnih delov je vodilo v kanibaliziranje, tako da je do leta 1960 v uporabi ostalo le še 32 Stuartov, tedaj pa so bili tudi dokončno umaknjeni iz uporabe.

Postroj enot 4. armade po končanih bojih, na tržaških pomolih 3. maja 1945.

James Ewell Brown Stuart »Jeb«
1833–1864

James Ewell Brown Stuart, z vzdevkom Jeb, je bil častnik ameriške vojske in poznejši konfederacijski general med ameriško državljansko vojno. Stuart je bil konjeniški poveljnik, znan po mojstrstvu v izvidniških nalogah in uporabi konjenice v ofenzivnih operacijah. Romantična medijska podoba je le še dodatno pripomogla k njegovi prepoznavnosti in k dvigovanju južnjaške morale. Z odločnimi operacijami v začetni fazi vojne je hitro zaslovel kot poveljnik; med bitko pri Chancellorsvillu je celo prevzel začasno poveljstvo nad južnjaško pehoto. Kljub temu pa so številni Stuartovi uspehi ostali v senci poraza pri Gettysburgu, ko so bile njegove enote nepričakovano napadene s strani konjenice Severa in posledično odrezane od glavnine vojske. General Lee tako ni imel zanesljivih podatkov o premikih nasprotnika. Po bitki je bil Stuart sicer deležen precejšnjih kritik, kljub vsemu pa si zgodovinarji še danes niso enotni o njegovi vlogi pri ključnem porazu Juga. Jeb Stuart je bil smrtno ranjen leto pozneje med konjeniškim napadom. Le nekaj mesecev pred smrtjo je napisal: »Vojak brez ambicije je kot plovilo brez jader – kot kompas brez igle.«

Srednji bojni tank M4 Sherman je dobil svoje ime po slavnem generalu iz ameriške državljanske vojne, Williamu T. Shermanu. M4 velja za prvi pravi sodoben tank, proizveden v ZDA, saj je bil praktično v vseh pogledih boljši od svojega predhodnika M3 Lee/Granta. S Shermanom so tudi zahodni zavezniki končno dobili oklepno vozilo, ki je bilo, vsaj do prihoda Pantherja, enakovredno ali celo boljše od primerljivih nemških oklepnikov. Po obsegu proizvodnje in dolgotrajnosti uporabe je M4 zaostajal le za sovjetskim T-34. Skupno je bilo proizvedenih blizu 50.000 Shermanov, samo v verziji M4A3 preko 11.000 vozil. Osnovno oborožitev je predstavljal 75-mm top, ki pa kmalu ni več zadoščal proti boljše zaščitnim nemškim tankom, zato je bil

postopoma uveden novi 76-mm top. Visoko silhueto in nekoliko slabšo zaščito je Sherman nadomeščal z visoko stopnjo mobilnosti in mehanične zanesljivosti. Preizkušeno podvozje je služilo kot osnova za razvoj namenskih vozil, kot so lovci na tanke, izvlečno-inženirska vozila in samovozna artilerija. Ogromen obseg in standardizacija proizvodnje sta v 2. svetovni vojni pripeljala do situacije, ko so posamezne ameriške pehotne divizije imele na voljo večje število tankov kot nemške oklepne divizije. Veliko število Shermanov je bilo posredovanih zavezniškim državam, med vojno celo Sovjetski zvezi. M4 je igral pomembno vlogo tudi v korejski vojni, arabsko-izraelskih spopadih in celo v indijsko-pakistanski vojni leta 1965.

SREDNJI TANK M4A3 SHERMAN	
Oborožitev	top 76 mm M1A1 mitraljez 12,7 mm M2HB 2 x mitraljez 7,92 M1919A4
Debelina oklepa	13-89 mm
Posadka	5
Dimenzije	d 5,91 m š 2,74 m v 2,61 m
Masa	33,3 t
Motor	Ford GAA, V8-valjni bencinski, 298 kW
Največja hitrost	42 km/h
Doseg	209 km

V ZBIRKI PVZ

Sherman v Jugoslaviji

Jugoslovanska ljudska armada je po letu 1953 kot del vojaške pomoči ZDA prejela kar 599 Shermanov, kar je omogočilo popolnitev vrzeli v oklepnih enotah, ki so nastale po prekinitvi sovjetskih dobav leta 1948. Jugoslavija je s pomočjo prejetih tankov M4 formirala 5 tankovskih brigad (v povprečju po 80 Shermanov) in 4 tankovske bataljone (po 31 Shermanov). Sprva so ZDA želele v Jugoslavijo poslati starejšo verzijo M4A1, ki je imela slabša motor in oborožitev, po dolgotrajnih pogajanjih pa je vendarle prišlo do kompromisa. JLA je dobila tanke M4A3, ki so sicer imeli starejši model kupole, vendar tudi močnejši 76-mm top. Takšne verzije so imele skupno oznako M4A3E4. Vsi prejeti Shermani so še pred dostavo šli skozi generalni remont in so kot taki dejansko predstavljali izjemno uporabne in kvalitetne oborožitvene sisteme. Prihod novega orožja je po obdobju izolacije med nekaterimi pripadniki vojske izzval stanje evforije in poudarjanje kvalitetnih

Prikaz voznih zmogljivosti.

prednosti ameriške oborožitve pred sovjetsko. M4 Sherman, ki je spadal v 2. svetovno vojno, je bil tako leta 1953 s strani vojaškega vrha in medijev označen kot primer »najsodobnejše tankovske tehnike«, pridobljen »nedavno kot pomoč s strani vojaških zaveznikov« in »boljši kot sovjetski T-34«. Sherman je v oborožitvi JLA zdržal do začetka 70. let, ko je bil zaradi zastarelosti in prihoda novih sovjetskih tankov poslan v rezervne enote in nato dokončno na številne poligone, kjer je večinoma služil kot tarča za protioklepni boj. Najdlje se je vod Shermanov ohranil v uporabi na otoku Visu, kjer mu je njegova ožja vozna konstrukcija omogočala hitre premike po ozkih otoških poteh.

Postroj 1. proletarske divizije, Postojna 1955.

William Tecumseh Sherman
1820–1891

William Tecumseh Sherman je bil eden najslavnejših generalov severnjaške vojske med ameriško državljansko vojno. Sherman se je med vojno izkazal kot izjemen poveljnik in vojaški strateg, ki pa je bil deležen tudi kritik zaradi taktike »požgane zemlje«, ki jo je uporabljal kot obliko totalne vojne proti nasprotniku. Sherman tako velja tudi za »prvega modernega generala«. Pod poveljstvom generala Ulyssesa S. Granta v letih 1862 in 63 ter kot poveljnik zahodnega bojišča po letu 1864 je ključno prispeval k oslabitvi sposobnosti Konfederacije za nadaljevanje vojne. Po izvolitvi Granta za predsednika ZDA leta 1869 je Sherman postal poveljnik vojske in na tem položaju ostal vse do leta 1883. Kljub številnim pozivom je odločno zavračal, da bi se politično udeleževal. Sherman je bil odločen general, ki je grozote vojne doživljal na lastni koži. Leta 1879 je tako med govorom na Michiganski vojaški akademiji kadetom poslal nedvoumno sporočilo: »Vojna je pekel«.

M36 Jackson

Jugoslovanska vojska je prejela kar 399 Jacksonov.

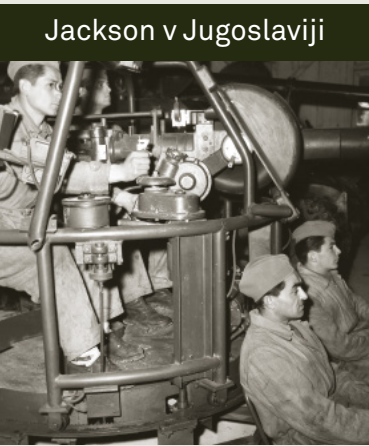
Ameriški samovozni protioklepni top M36 Jackson so po konfederacijskem generalu Thomasu »Stonewallu« Jacksonu poimenovali britanski vojak. Lovec na tanke M36 je bil logična nadgradnja predhodnika M10 Wolverina, ki s svojim 76-mm topom ni bil več kos težkim nemškim tankom, kot sta bila slavna Tiger in Panther. Konec 1942 se je tako pričelo projektiranje novega vozila, ki je sicer ohranilo preverjeno podvozje M10, vendar dobilo novo kupolo z 90-mm topom. Kljub temu, da so se prvi Jacksoni pojavili na evropskem bojišču šele leta 1944, so med zavezniškimi enotami hitro

postali izredno priljubljeni, saj so z njimi dobile orožje, ki je bilo sposobno uničiti nemške tanke na bistveno večjih razdaljah kot M4 Sherman. Kljub velikemu povpraševanju po omenjenih vozilih jih je bilo do konca vojne proizvedenih le okoli 1.400. Da bi vsaj nekoliko omilili pomanjkanje, so na 300 podvozij Shermanov postavili nove kupole, originalno izdelane za Jacksone. Omenjena izvedenka je dobila oznako M36B1. Jackson je uspešno sodeloval tudi v korejski vojni, kjer je veljal za enega redkih oborožitvenih sistemov, ki je bil kos sovjetskim T-34.

SAMOVOZNI TOP M36 JACKSON

Oborožitev	top 90 mm M3A2 1 x mitraljez 12,7 mm M2HB
Debelina oklepa	9-108 mm
Posadka	5
Dimenzije	d 7,46 m š 3,05 m v 3,28 m
Masa	29 t
Motor	Ford GAA, 8-valjni, bencinski, 336 kW
Največja hitrost	42 km/h
Doseg	240 km

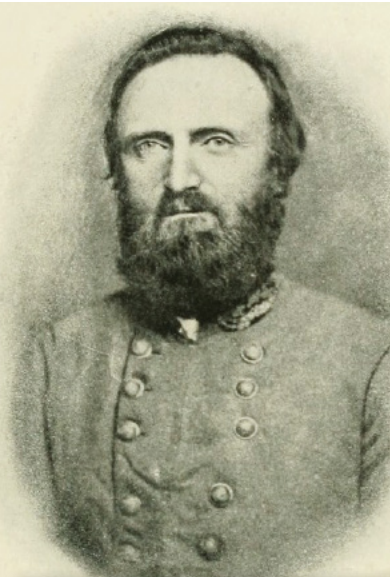
V ZBIRKI PVZ

Urjenje na tankovskem simulatorju.

Jugoslavija je bila v sklopu pomoči ZDA eden največjih prejemnikov Jacksonov; dobila jih je 399, v izvedenkah M36 in M36B1. Vozila so bila razporejena v artilerijske protioklepne divizije JLA. Kmalu po tem, ko je v oborožitev prišel M47 Patton, prav tako z 90-mm topom, je jugoslovanska industrija pričela z razvojem novega streliva za omenjeni kaliber, in sicer trenutno-fugasnega izstrelka M-67 in kasneje še kumulativnega izstrelka M-74. Za razliko od preostanka ameriške oklepne tehnike v JLA

je bil M36 v 70. letih deležen temeljite modernizacije. Največja sprememba na vozilu je bila zamenjava originalnega Fordovega bencinskega motorja z dizelskim motorjem V-55, sicer izdelanim za tanke T-54/55. Zaradi večjih dimenzij novega pogonskega sklopa so bile potrebne temeljite modifikacije zadnjega dela vozila. V vozila je bil vgrajen tudi nov protipožarni sistem s senzorji, razporejenimi po celotnem vozilu; originalne radijske postaje so bile zamenjane z jugoslovanskimi, podobno je bilo tudi z električnimi napeljavami in zunanji reflektorji. Tako posodobljeni Jacksoni so ostali v uporabi praktično do razpada Jugoslavije. Med slovensko osamosvojitveno vojno so se Jacksoni pojavili tudi na slovenskih cestah in ulicah, med vojno v Jugoslaviji pa so jih uporabljale praktično vse sprte strani. Po umiku JLA iz Slovenije je okoli 20 vozil M36 prevzela Slovenska vojska. Do leta 2000 so bili razporejeni ob slovenski obali kot obalna artilerija. Danes predstavlja M36 Jackson izjemno redek in dragocen muzejski eksponat, in sicer v svetovnem merilu.

Thomas Jonathan »Stonewall« Jackson 1824–1863

Thomas Jackson, znan pod vzdevkom Stonewall, velja za enega najbolj znanih konfederacijskih poveljnikov med ameriško državljansko vojno. Številni ameriški vojaški zgodovinarji ga celo uvrščajo med najbolj nadarjene vojaške taktike v zgodovini ZDA. Pod poveljstvom generala Roberta E. Leeja je Jackson sodeloval v več uspešnih operacijah proti Severu, kjer se je izkazal z visoko zmogostjo improvizacije in odločnosti. Med bitko pri Chancellorsvillu maja 1863 je na Jacksona po nesrečnem naključju streljal lasten vojak in zaradi zapletov je nekaj dni kasneje umrl. Njegova smrt je pomenila hud udarec za Konfederacijo, tako zaradi izgube enega ključnih poveljnikov kot tudi zaradi padca morale med vojniki in širšo javnostjo. Jacksonove poslednje besede naj bi bile: »Dajte nam, da prečkamo reko in si odpočijemo pod senco dreves.«

M47 Patton

M47 nosi ime enega najbolj prepoznavnih ameriških generalov 2. svetovne vojne, Georga S. Pattona, po katerem so dobili ime še poveljni ameriški tanki M46, M48 in M60. Ob koncu 2. svetovne vojne, ko je obstajala potencialna nevarnost spopada s Sovjetsko zvezo, se je vojska ZDA znašla v precejšnji zagati, saj ni imela tanka, ki bi se lahko enakopravno zoperstavil sovjetskemu tanku T-34. Kot vmesna rešitev pred uvedbo novega tanka je služil razvoj tanka M46, ki je temeljil na težkem tanku iz 2. svetovne vojne, M26 Pershingu. Korejska vojna (1951–1953) je pokazala številne slabosti omenjenega pristopa,

zato se je, tudi pod pritiski domače politične javnosti, pričel pospešen razvoj novega tanka M47. Kljub vsemu pa je bil novi tank le kombinacija nekoliko modificiranega, vendar preverjenega podvozja M46 in nove kupole, razvite za medtem že ukinjen projekt tanka T42. Med letoma 1951 in 53 je bilo resda proizvedenih skorajda 9.000 tankov M47, vendar se je tudi omenjeni model izkazal le za vmesno rešitev, ki jo je kmalu nadomestil M48 in končno M60 kot »poslednji Patton«, glavni bojni tank ameriške vojske vse do prihoda slovitega M1 Abramsa. Večina M47 je tako končala v rokah zavezniških držav.

SREDNJI TANK M47 PATTON II

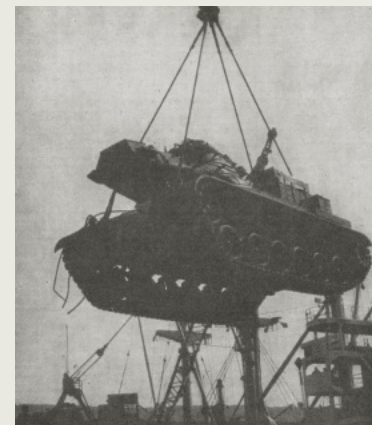
Oborožitev	top 90 mm M-36 2 x mitraljez 7,62 mm M1919A4 mitraljez 12,7 mm M2HB
Debelina oklepa	do 101 mm
Posadka	5
Dimenzije	d 8,51 m š 3,51 m v 3,35 m
Masa	46 t (bojna masa)
Motor	12-valjni, bencinski, Continental AVDS-1790-5B, 604 kW
Največja hitrost	48 km/h
Doseg	130 km

V ZBIRKI PVZ

Patton v Jugoslaviji

Prvi Pattoni so v Jugoslavijo prišli 27. maja 1953, le 15 mesecev za tem, ko so jih v uporabo dobile ameriške oklepne enote. 319 tankov M47, kolikor jih je dobila Jugoslavija, je dejansko predstavljalo »zadnji krik tehnike«, kot so Pattone takrat označili jugoslovanski mediji. Za razliko od Shermanov so bili M47 prva generacija ameriških poveljnih tankov, ki je predstavljala ogromen tehnološki preskok za jugoslovansko vojsko, obenem pa je dostava tako sodobne oborožitve nakazovala namero ZDA po trdnem zavezništvu. Jugoslovanski tankisti so tako v roke dobili izjemno sodoben tank; navdušenja so bili deležni zlasti visoka stopnja udobja posadke, manjši fizični napor pri upravljanju tanka, uvedba sodobnih namerilnih naprav in dobre radijske zveze. Kljub temu je bil tank bistveno bolj zapleten kot sovjetski T-34, zahteval je namreč več usposabljanja; za jugoslovansko logistiko pa je predstavljal hud glavobol, saj je imel njegov 810-konjski bencinski Continenta-lov motor porabo kar 700 litrov na 100 km. M47 je ostal najsodobnejši bojni tank JLA do začetka 60. let, ko je bil postopoma zamenjan s sovjetskimi T-54/55 in dodeljen

Prihod M47 v reško pristanišče.

rezervnim enotam. Čeprav so bili konec 80. let dokončno odpisani tudi iz rezerve, je bilo nekaj Pattonov uporabljenih še v začetku 90. let v vojnah ob razpadu Jugoslavije.

Demonstracija izvleka M47.

George Smith Patton, Jr.
1885–1945

George Patton je bil eden najslavnejših in najbolj priljubljenih ameriških generalov 2. svetovne vojne ter vnet zagovornik in podpornik uporabe oklepnih sil v ameriški vojski. Kljub slovesu ekscentrika in človeka brez dlake na jeziku ostaja zapisan kot general, ki je s svojo Tretjo armado v najkrajšem času napredoval najdlje, osvojil največ ozemlja in zajel največ ujetnikov v vsej vojaški zgodovini. Med predstavniki nemškega vojaškega vrha je Patton veljal za enega najboljših in najnevarnejših ameriških poveljnikov, sam Adolf Hitler naj bi ga imenoval »tisti nori kavbojski general«. George S. Patton je umrl konec leta 1945 za posledicami prometne nesreče. Le nekaj mesecev pred tem je dejal: »Neumno in napačno je žalovati za možmi, ki so padli. Raje se zahvalimo Bogu, da so takšni ljudje sploh živeli.«

Maršal Tito na Jeepu med pregledom 1. proletarske divizije, Postojna 1955.

M8 Greyhound je bil izvidniški oklepni avtomobil ameriške vojske, katerega razvoj sega v leto 1941. Ameriška vojska je zahtevala razvoj novega protiokepnega vozila s pogonom 6x6 in 37-mm topom. Razvoj dogodkov je hitro pokazal, da omenjeni top ne bo

kos nemškim tankom, zato je bilo vozilo preimenovano v lahki oklepni avtomobil; dodeljene so mu bile predvsem izvidniške naloge, kjer naj bi nadomestil M3A1 Scout Car. M8 je svoj ognjeni krst doživel leta 1943 v Italiji. Kljub veliki končni hitrosti (90 km/h), ki jo

je vozilo dosegalo na urejenih cestah, se na brezpotjih ni izkazalo, poleg tega pa je bilo zelo občutljivo na protitankovske mine. Temu navkljub je bilo do junija 1945 izdelanih preko 8.500 Greyhoundov, po vojni pa so jih dobile številne zavezniške države.

Jeep sodi med najbolj znana vozila nasploh, saj je že sama beseda džip postala sinonim za zmogljiva teren-ska vozila s pogonom na vsa štiri kolesa. Jeep je nastal na podlagi zahteve ameriške vojske po večnamenskem lahkem izvidniškem avtomobilu. Med letoma 1941 in 1945 je bilo izdelanih neverjetnih 640.000 vozil, ki so še dolgo služila v številnih armadah po svetu. **GMC CCKW** je bil delavni konj ameriške logistike med drugo svetovno vojno. V številnih različicah je bilo proizvedenih preko 800.000 omenjenih tovornjakov, ki so igrali ključno vlogo pri oskrbovanju zavezniške vojske med osvobajanjem Evrope. Samo v operaciji »Red Ball Express«, obsežnemu sistemu cestnih konvoj-jev, segajoč od Atlantske obale do notranjosti Evrope, je skorajda 6.000 vozil, večinoma CCKW-jev, dnevno prepeljalo 12.500 ton goriva, streliva in ostalih zalog ter tako bistveno prispevalo h končni zmagi zaveznikov.

Jeepi in tovornjaki CCKW v Jugoslaviji

V sklopu ameriške vojaške pomoči je Jugoslavija prejela 2.285 Jeepov, ki so v sestavi JLA ostali vse do 70. let.

Vozila so se izkazala za izjemno uporabna, trpežna in zanesljiva ter tako le še utrdila sloves, ki so ga pridobila med drugo svetovno vojno. Veliko Jeepov je, po svetu in tudi v Sloveniji, še vedno aktivnih v zasebni lasti.

Enote JLA so bile pred prihodom ameriške vojaške pomoči le tretjin-sko zapolnjene s potrebnimi vozili. Najbolj problematično je bilo prav pomanjkanje transportnih kapacitet, saj je večina logistike še vedno temeljila na vozovih in konjskih vpregah. Ta težava je bila vsaj deloma presežena s prihodom skorajda 10.000 ameriških tovornjakov, med katerimi je bilo kar 8.260 CCKW-jev (v JLA znanih kot džejmsi). Kljub ogromnemu obsegu donacije pa je logistika ostala problem vse do 70. let, ko se je pričela zadostna domača proizvodnja tovornjakov in potrebnih vozil.

Greyhound v Jugoslaviji

M8 v sklopu jugoslovanskega kontingenta UNEF.

Jugoslavija je po letu 1953 prejela 265 vozil M8, ki so dolgo časa predstavljala eno boljših lahkih oklepnih vozil JLA. Greyhoundom so bile dodeljene izvidniške naloge, del vozil M8 pa je v sklopu jugoslovanskega kontingenta Združenih narodov sodeloval tudi v misiji UNEF I (1956–1967) na Sinaju. Vozila so bila, podobno kot Scout Car, do konca 80. let v uporabi tudi v specialni enoti slovenske Milice.

V ZBIRKI PVZ

OKLEPNO IZVIDNIŠKO VOZILO M8 GREYHOUND

Oborožitev	top 37 mm M6 mitraljez 7,62 mm browning mitraljez 12,7 mm browning
Debelina oklepa	3-19 mm
Posadka	4
Dimenzije	d 5 m š 2,54 m v 2,64 m
Masa	7,8 t
Motor	6-valjni vrstni Hercules Model JXD
Največja hitrost	90 km/h
Doseg	645 km

M3A1 Scout Car

Oklepne enote med manevri leta 1953.

Na podlagi zahtev ameriške vojske po hitrem izvidniškem vozilu je že leta 1938 nastal vzdržljiv in robusten oklepni avtomobil M3. Vozilo je pritegnilo pozornost vseh rodov vojske, s tem pa so se pojavile tudi zahteve po delnih posodobitvah. Podaljšano in nekoliko širše vozilo je dobilo novo oznako M3A1 Scout Car. Vozilo je bilo prvič uporabljeno na Filipinih leta 1941, nato pa še v severni Afriki, Italiji in v manjšem obsegu tudi v Normandiji. Kmalu so se pokazale tudi njegove pomanjkljivosti, kot so bile slaba prehodnost, nezadostna zaščita in šibka oborožitev. Čeprav je bila osnovna naloga vozila izvidovanje, so ga zaradi omenjenih slabosti uporabljali predvsem kot poveljniško vozilo, vozilo za patroliranje, za spremljanje konvojev itd. Ameriška vojska je Scout Car že leta 1943 zamenjala z M8/M20, večino od 20.000 izdelanih M3A1 pa so podarili zavezniškim državam, kjer so ostali še dolgo v uporabi.

Scout Car v Jugoslaviji

Jugoslovanska stran je že imela predhodne izkušnje s Scout Carom, saj je tri omenjena vozila med vojno uporabljala I. tankovska brigada NOVJ. V sklopu vojaške pomoči je JLA prejela dodatnih 300 vozil M3A1, ki so ostala v uporabi še nadaljnjih 20 let. Vozilo je svojim pomanjkljivostim navkljub zadovoljivo izpolnjevalo svojo predvideno vlogo, tako da je JLA celo zahtevala dodatnih 500 Scout Carov, do realizacije česar pa ni nikoli prišlo. Nekaj teh vozil so uporabljale tudi jugoslovanske mirovne enote na Sinaju; kasneje pa sta jih imeli slovenska Teritorialna obramba in specialna enota slovenske Milice.

V ZBIRKI PVZ

OKLEPNO VOZILO M3A1 SCOUT CAR	
Oborožitev	mitraljez browning 12,7 mm M2 2 x mitraljez browning 7,62 mm M1919A4
Debelina oklepa	6-13 mm
Posadka	1+7
Dimenzije	d 5,63 m š 2,1 m v 2 m
Masa	5,67 t
Motor	6-valjni, bencinski, 81 kW, Hercules JXD
Največja hitrost	81 km/h
Doseg	403 km

Jugoslovanski M3A1 med patroliranjem na Sinaju.

Polgoseničar M5/M5A1

Polgosenični samovozni topovi M15A1 v sestavi jugoslovanske vojske.

Polgoseničarji so bili odgovor na potrebe ameriške vojske po izboljševanju gibljivosti svojih oklepnih vozil, predvsem kolesnikov. Izvidniškemu avtomobilu M3 Scout Car je bil tako dodan gosenični vozni trak, po delnih izboljšavah in modifikacijah pa je nastal znameniti polgosenični oklepni avtomobil M3A1. V osnovi je bilo vozilo zamišljeno kot oklepni transporter, namenjen prevozu pehote. Kasneje je bilo vozilo prirejeno tudi za druge naloge, kot so lovci na tanke, vozilo za ognjeno podporo, vozilo za protiletalsko obrambo (M15A1) itd. V vseh različicah je bilo skupno izdelanih 41.000 polgoseničarjev M3, podjetje International Harvest pa je za potrebe programa pomoči zaveznikom (ang. Lend – Lease, 'zakon o posojilu in najemu') izdelalo še nekaj tisoč polgoseničarjev, te izvedenke pa so poimenovali M5 in M5A1.

Polgoseničarji v Jugoslaviji

JLA je prejela več sto primerkov polgoseničarjev M5/M5A1. Zanimivo je, da ta vozila niso navedena v zaključnem poročilu o programu ameriške vojaške pomoči, kar nakazuje, da so bila pridobljena po ločenem sporazumu iz leta 1951. Prejeta različica M5A1 se je od M5 razlikovala po prednje nameščenem vitlu in nekaj manjših modifikacijah. V JLA so polgoseničarje uporabljali kot oklepne transporterje za pehoto, nemalokrat pa tudi kot vlačilce za lažja artilerijska orožja. Poleg omenjenih izvedenk je v Jugoslavijo prišlo tudi okoli 20 polgoseničnih protiletalskih samovoznih topov M15A1.

Republic F-84 Thunderjet

Reaktivni lovski bombnik F-84 Thunderjet je prvič poletel že leta 1946, vendar so letalo pestile številne težave; tako strukturne kot tudi težave z motorjem. Vse to bi kmalu pripeljalo do popolne ukinitve programa, vendar so bile z izvedenko F-84D in z dokončno uvedbo F-84G leta 1951 vse pomanjkljivosti odpravljene in letalo je postalo popolnoma operativno v vojnem letalstvu ZDA. F-84G je hitro pridobil sloves izjemno uporabnega

in vzdržljivega lovskega bombnika, med korejsko vojno pa se je odlično izkazal v vlogah letala za podporo in hitrega bombnika, ki je deloval predvsem na nižjih višinah. Thunderjeti so tako opravili preko 85.000 letov in uničili 60 % vseh zemeljskih ciljev med samo vojno, ob tem pa sestrelili tudi 8 migov. Skupno je bilo izdelanih preko 7.524 letal F-84, polovico teh pa so v uporabo dobile zavezniške države.

REPUBLIC F-84 THUNDERJET

Posadka	1
Dimenzije	d 11,6 m š 12,65 m* v 3,84 m
Površina kril	24 m ²
Prazna teža	5.200 kg
Največja vzletna teža	10.590 kg
Motor	Allison J35-A-29 turbojet (24,7 kN)
Največja hitrost	1.000 km/h
Dolet	1.600 km
Največja višina	12.350 m
Oborožitev	6 x strojnica 12,7 mm Colt-Browning M2 s po 300 naboji, do 2.020 kg bomb (2 x 250/500 kg) in raket (8/16 x HVAR-5)

*z rezervoarji

Thunderjet v Jugoslaviji

F-84G je bilo prvo pravo reaktivno bojno letalo v oborožitvi jugoslovanskega vojnega letalstva. Prihod prvih 8 letal iz ameriške letalske baze v Nemčiji 9. junija 1953 je bil

deležen velike pozornosti jugoslovanskih medijev. Uvodnik časopisa jugoslovanskega letalstva se je tedaj glasil: »Prišli so Thunderjeti. Sedaj lahko brez pretiravanja trdimo, da smo najsodobnejša letalska sila ./.../« Jugoslovanski F-84G so tedaj dejansko predstavljali sodobne lovske bombnike; bili so povsem novi, z minimalnim naletom ur. Prihod sodobne tehnike in zlasti obširno medijsko poročanje o tem je občutno okrepilo tudi navdušenje nad sodelovanjem z zahodnimi zavezniki. Skupno je jugoslovansko vojno letalstvo v okviru vojaške pomoči prejelo 167 Thunderjetov, konec 50. let pa je bilo v Grčiji kupljenih še dodatnih 60 letal.

Skupno je imelo Jugoslovansko vojno letalstvo 231 Thunderjetov.

Restavriranje letala F-84G Thunderjet 10642

F-84G (52-2910) je bil na podlagi 14. pogodbene serije proizveden v tovarni Republic Aviation (Farmingdale, New York) leta 1953 v tretji seriji (F-84G-31RE). Letalo je bilo dodeljeno evropskim enotam NATO, 20. junija 1957 pa je prišlo v Jugoslavijo kot ena izmed zadnjih dobav v okviru zahodne vojaške pomoči. V JVL je dobilo jugoslovansko oznako 10642. Prvotno je bilo še neobarvano, kasneje pa je pridobilo maskirni vzorec jugoslovanskega vojnega letalstva. Sprva je bilo postavljeno v sestavo 21. divizije oziroma 172. letalskega polka na letališče Zemun pri Zadru. Letalo je služilo tudi v 82. letalski brigadi na letališču Cerklje ob Krki, kjer je bilo leta 1974 izvzeto iz operativne uporabe ob umiku tega tipa letala iz oborožitve. Kmalu zatem je bilo kot spomenik postavljeno pred vhomom na letališče Brnik. Po več kot 30 letih izpostavljenosti zunanjim vremenskim vplivom je bilo letalo v izjemno slabem stanju in potrebno temeljite prenove. Restavriranje je potekalo v več etapah med letoma 2008 in 2013, v tem času je letalo dobilo barvno shemo operativnega obdobja v JVL, kakršno je nosilo na letališču Cerklje.

Letalo v fazi restavriranja.

North American F-86 Sabre

Nadzvočni lovec F-86 Sabre velja za enega najboljših letal korejske vojne, kjer se je uspešno zoperstavil sovjetskemu lovcu MiG-15. Čeprav je bilo letalo konec 50. let že zastarelo, se je F-86 izkazal kot izjemno prilagodljiv in vsestranski lovec, ki je ostal v operativni uporabi vse do 90. let, ko je še zadnje Sabre upokojilo bolivijsko vojno letalstvo. Letalo so poleg ZDA po licenci proizvajali še v Italiji, Kanadi, Avstraliji in na Japonskem. Skupno je bilo, v vseh različicah, proizvedenih 9.860 Sabrov, največ med vsemi zahodnimi reaktivnimi letali.

F-86E Sabre v Jugoslaviji

Sabre za številne pilote predstavlja vrhunec jugoslovanskega vojnega letalstva. F-86E takrat ni bilo le eno najsodobnejših letal, temveč je bilo med piloti izjemno priljubljeno tudi zaradi svojih zmogljivosti in vodljivosti. V okviru programa vojaške pomoči je bil planiran prihod 150 Sabrov, vendar jih je skupno prišlo le 43. Jugoslavija je leta 1961 tako sama dokupila še 78 Sabrov F-86E in okoli 130 letal v lovsko-bombniški izvedenki F-86D. Z enim od prvih pridobljenih Sabrov je bil 31. julija 1953 v Jugoslaviji prebit tudi zvočni zid. Kot pilot tega letala se omenja Nikola Lekić, vendar pa nekateri kot prvega Jugoslovana, ki je pre-

bil zvočni zid, navajajo slovenskega pilota Stanka Žuniča. Sabri so se v jugoslovanskem vojnem letalstvu obdržali do 1972, ko so bili dokončno umaknjeni iz uporabe.

Orožje in oprema v številkah

Kopenska vojska

Orožje in oprema	Količina	Strelivo
brzostrelka 11,43 mm - Thompson	34.000	45,7 mio
mitraljez 12,7 mm	2.466	7,5 mio
reaktivni metalec 60 mm	1.000	99.600
reaktivni metalec 90 mm	4.090	419.114
top 37 mm	210	284.000
top PT 57 mm M-1	280	354.277
top PL 40 mm M-1	381	768.132
netrzajni top 57 mm	360	
netrzajni top 75 mm	760	142.292
top PL 90 mm M1A3 in A1	100	596.028
havbica 105 mm M2 in M3	403	691.230
top in havbica 155 mm	333	594.313
havbica 203 mm	24	1.100
samohodni top 37 in 76 mm	260	427.700
M36 Jackson (90 mm)	399	
samohodna havbica 105 mm	56	
M8 Greyhound	265	
M3A1 Scout car	300	
M4A3 Sherman	599	
M47 Patton	319	
tovornjak-traktor 12 do 18 ton	1.001	
tovornjak, 1,5 in 2,5 ton	10.390	
most Bailly	20	
radijska postaja	1.399	
radar	23	

Vojna mornarica

Orožje in oprema	Količina	Strelivo
patruljna ladja 400 t	1	
minolovec 400 t	3	
minolovec 137 t	1	
radar	79	
motor	174	
mitraljez 12,7 mm	305	1.059.000
top PL 20 mm	352	768.000
top PL 40 mm	117	155.000
top PL 76 mm	66	13.800

Vojno letalstvo

Orožje in oprema	Količina	Rezervni motorji
letalo F-84G Thunderjet	167	
letalo F-47 Thunderbolt	150	
letalo C-47 (transportno)	20	
letalo T-33 (šolsko, reaktivno)	25	115
letalo izvidniško (reaktivno)	22	39
letalo F-86E Sabre	43	
helikopter S-51	10	
letalski motor Hispano		80
letalski motor Lycoming		500
letalski motor R-1340 AN-1		210

Poleg naštete oborožitve, opreme in streliva so dobavili tudi veliko količino dodatne opreme: smodnik, eksploziv, vžigalnike, prikolice, avtomobilske delavnice, signalna sredstva, minoiskalce, plamenometalce, letalske bombe, letalske rakete, sanitetna, gasilska in druga specialna vozila, izvenladijske motorje, generatorje, podvodne mine, lokatorje, agregate, filtre za vodo, inženirske stroje, orodje, vremenske postaje, črpalke in drugo.

Park vojaške zgodovine Pivka
Kolodvorska cesta 51
6257 Pivka, Slovenija
www.parkvojaskezgodovine.si
+386 (0)5 7212 180
+386 (0)31 775 002
tank.pivka@siol.net

